

Bevezető

Az alábbi oktatási segédanyag 2012-ben, a Raoul Wallenberg Emlékév keretében készült és egy olyan videoklip összeállításához csatlakozik, mely az USC Soá Intézet Vizuális Történelmi Archívuma számára adott interjúkból származik. A kiválasztott részletekben az interjúalanyok – akik zsidó túlélők és/vagy Wallenberg munkatársaiként az embermentésben részt vettek – a svéd diplomatára emlékeznek.

A USC Soá Intézet Steven Spielberg amerikai filmrendező kezdeményezésére alakult 1994-ben. Létrejöttének elsődleges célja az volt, hogy a holokauszt túlélőinek és szemtanúinak visszaemlékezéseit összegyűjtse és megőrizze. Ma az Intézet a Dél-Kaliforniai Egyetem (University of Southern California) Dana and David Dornsife Bölcsészettudományi Karának része. Legfontosabb feladata, hogy az összegyűjtött videó-interjúkat oktatásban használja és így küzdjön az előítéletek, az intolerancia és a fanatizmus, valamint az általuk okozott szenvedések ellen.

Az Intézet Vizuális Történelmi Archívuma egyike a világ legnagyobb digitális archívumainak, páratlan mélységű, összetett oktatási és kutatási forrásanyag. Közel 52.000 videó-interjút tartalmaz, melyek zsidó túlélőkkel, homoszexuális túlélőkkel, Jehova tanúi túlélőkkel, felszabadítókkal és a felszabadítás szemtanúival, politikai foglyokkal, megmentőkkel és segítőkkel, roma túlélőkkel, fajbiológiai kísérletek túlélőivel és a háborús perek résztvevőivel készültek. Az interjúkat 56 országban, 32 nyelven vették fel. Az Archívum teljes anyaga Magyarországon a Közép-európai Egyetem (CEU) könyvtárából érhető el.

Oktatási segédanyagunk célja, hogy a pedagógus-kollégák számára megkönnyítse a téma feldolgozását tanítási órákon vagy azokon kívül, alternatívát kínáljon a holokauszt személyességen alapuló, az egyes emberek által megélt történelmi eseményekre támaszkodó oktatásához és ötleteket, inspirációt adjon rendkívül fontos morális tanulságok megbeszélésére.

A tananyagban szereplő források elemzése jó eszköz a forráselemzési készség fejlesztésére, mely a történelem érettségi mindkét szintjén elvárt követelmény. Ezzel egyidejűleg a tananyag kiválóan fejleszti a diákok általános kritikai gondolkodását, véleményalkotási és érvelési készségeit, valamint lehetőséget ad arra is, hogy a diákok társadalmi, és morális kérdéseket vitassanak meg. A segédanyag készítésekor fontos szempont volt, hogy a tananyag ne csak a történelem tantárgy oktatásának keretein belül kerülhessen felhasználásra, hanem alkalmas legyen bármilyen más tantárgyat tanító kolléga munkájának segítésére is.

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy a videoklipek számos feldolgozási lehetőséget rejtenek magukban. A mellékelt oktatási segédanyagban ebből csak egy lehetséges feldolgozási módra térünk ki. A foglalkozásokat vezető kollégáknak bizonyára még sok más variáció eszébe jut mind a struktúra, mind a konkrét feladatok szempontjából, hiszen a klipek sok történelmi tényanyagot illusztráló információt tartalmaznak és számos megbeszélésre érdemes témát vetnek fel.

Videó-interjúk tanórai felhasználásakor érdemes néhány általános, magával a médiummal kapcsolatos szempontot figyelembe venni. Ezek ismerete, illetve tudatosítása nagyban segíti a feldolgozást és a pedagógiai eredményességet.

A videó-interjúk segítséget nyújtanak abban, hogy a diákok a történelmi eseményekkel egyéni, személyes perspektívából ismerkedjenek meg. Az interjúalanyok személyében egyes, egymástól különböző embereket ismernek meg, ez jól használható eszköz az általánosítások és sztereotipizálások ellen. Mivel a visszaemlékező nem csak tényeket mesél, hanem reflektál is rá, a diákok könnyen rávezethetők a tények és a vélemények közötti különbségre, mely a kritikai gondolkodásra nevelés egyik sarokpillére.

A video-klipek jól értelmezhető, de a történetfolyamból kiragadott részletek, ezért elengedhetetlen, hogy megfelelő történelmi háttérismerettel bírjunk, és ezeket az ismereteket diákjaink rendelkezésére is bocsássuk. Tananyagunkban ezt a célt szolgálják a kiegészítő anyagok, különösen a részletes történelmi kronológia. A kontextus ismerete nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megértsük a visszaemlékező döntéseit, lépéseit.

Tudnunk kell azt is, hogy a visszaemlékező egy adott időpontban és helyszínen bekövetkező eseményeket, és az ő azokhoz való viszonyát írja le, szintén egy adott pillanatban és helyen. Ez tehát, nem jelenti azt, hogy minden hasonló eseményt átélt túlélő ugyanígy emlékszik, hiszen számos tényező – földrajzi hely, év, szűkebb környezet, stb. – határozta meg az eseményeket.

A történelem a személyes történetek és tapasztalatok sokasága. Az általánosítás, leegyszerűsítés téves következtetésekhez vezethet. Tananyagainkban megkísérelünk több „hangot” megszólaltatni, azért is, hogy a diákok megértsék, megismerjék, megtapasztalják, hogyan éltek meg különböző emberek hasonló eseményeket, vagy hogyan reflektálnak rájuk, illetve egyes személyekre.

Érdeemes arra is figyelmet fordítani, hogy a visszaemlékezést hol, milyen társadalmi környezetben vették fel. A helyi szokások, érzékenységek, társadalmi környezet gyakran nyomon követhetők a különböző országokban, országrészekben felvett interjúkban. Ha mindezt nyilvánvalóvá tesszük diákjaink számára, akkor az interjúban elhangzottakon és a történelmi ismereteken túl további háttér-információval látjuk el őket. Értelmezési készségüket, médiaműveltség-beli képességeiket fejleszthetjük, ha elgondolkoznak azon, ki is az interjúban látható ember, miért és milyen körülmények között osztja meg velünk történetét. Ezáltal valamelyest megismerkedhetnek a visszaemlékezés hátterével is.

Fontos arra is felhívunk a figyelmet, hogy az egyes videó-klipek egy teljes élettörténet rövid részletei. Éppen ezért nagyon hasznos, ha – csak vázlatosan is – megismertetjük a diákokat az interjúalanyok történetének további részleteivel, esetleg rövid életrajzukkal (ld. Rövid életrajzok melléklet).

Minden visszaemlékező és minden élettapasztalat egyedi. Bár mások is átélhették ugyanazt az eseményt, mindenki a maga egyedi módján emlékezik vissza, az emberek különbözőképpen reflektálhatnak, és más-más jelentést tulajdoníthatnak egyes történéseknek. A visszaemlékezők a legkülönbözőbb háttérrel rendelkezhetnek, kollektív emlékezetük nagymértékben hozzájárul az egyes történelmi események értelmezéséhez. Mindezek miatt is érdemes több visszaemlékezőt meghallgatnunk és a videó-interjúk mellett más forrásokat is megismertetnünk diákjainkkal. Mellékelt tananyagunkat is ezen elveknek megfelelően állítottuk össze.

A videó-interjúk oktatásbeli használata során nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a visszaemlékezések az emlékezetre épülnek, mely lehet pontos és precíz, vagy homályos, pontatlan. Ennek sok oka lehet. Befolyásolhatja az emlékezetet például az, hogy hány éves volt az interjúalany az eseményekkor, esetleg az is, hogy milyen később szerzett ismeretekkel rendelkezik a korabeli eseményekről. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a visszaemlékezők életük legtraumatikusabb eseményeit elevenítik fel. Ez még a történetek után sok évvel is megrázó élmény. A felvételt általában egyszeri alkalommal, egyetlen napon

rögzítették. Előfordul, hogy ilyen esetben a visszaemlékező netán téved, kihagy momentumokat, elfelejtkezik valamiről.

Tananyagunkban a fenti szempontokból minél többet igyekeztünk figyelembe venni. Több és különböző háttérű visszaemlékezőt szólaltatunk meg, valamint erősen építünk az egyéb források alkalmazására. A videó-összeállítás két zsidó túlélő és egy megmentő történetéből tartalmaz részleteket. Mindhármójuk életében kulcsszerepet játszott Raoul Wallenberg. Somlyó György életét a Wallenberg által kibocsátott Schutzpass és Wallenberg személyes közbelépése mentette meg. Kellner Magda a Svéd Követségen dolgozott a védlevelek kiadásán Wallenberg mellett, majd maga is az egyik svéd védelem alatt álló házban lelt menedéket. Wimmer Mária pedig tolmácként közvetlenül Wallenberg munkatársa volt.

Történetüknek a tananyaghoz választott részletei a véletlen szerencse és az eltökélt segítségnyújtás megragadó példái a diplomata, a zsidó üldözött, a zsidó üldözött és segítségnyújtó, valamint a nem zsidó megmentő szemszögéből.

Fontos, hogy az interjúrészletek megtekintésekor beszéljünk a diákokkal arról, milyen egyéb magatartásformák tették szükségessé a nemzetközi, diplomáciai, egyházi és egyéni embermentést, és arról is, hogy a magyar társadalom jelentős része a passzív szemlélő, sőt, az együttműködő és elkövető magatartását választotta, vagy ezekbe a magatartásmódokba sodródott bele. A választás jelentősége és lehetőségének megvitatása különösen fontos. A holokauszt története, ahogyan Wallenberg története is, nem tanítható kizárólag az embermentők tevékenységén keresztül. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a helyzet komplexitását és a szereplők magatartásának többféleségét: leegyszerűsített, sőt torz képet nem tarthatunk diákjaink elé.

Beszélnünk kell a diákokkal a diszkrimináció, az üldöztetés, a felelősségvállalás és segítségnyújtás jelenkori és az ő szűkebb környezetükben megjelenő eseteiről is. Hiszen a túlélők kifejezetten azzal a szándékkal mondták és mondják el nekünk történeteiket, hogy az őket követő generációk tanuljanak belőle. Hogy megértsék azt, van felelősségük: nem a múltért, hanem a jövő döntéseiért, jövőbeni választásaikért.

A filmekhez kapcsolódó oktatási anyag részei:

1. A foglalkozás menete 1, 2 – felhasználási javaslat óravázlat formájában

2. A foglalkozáshoz használható, diákoknak kiosztható feladatlapok:

- Előzetes kutatási feladatok – (Lap 01)
- Kutatási lap a forrásokhoz – (Lap03)
- Szempontok a filmelemzéshez – (Lap 05, 06)
- Források 01, 02, 03, 04
- Véleménykártyák– (Lap 07)

3. Kiegészítő információk a tananyaghoz, az óravázlathoz, a feladatlapokhoz:

- Segítség az előzetes kutatási feladatokhoz – (Lap02)
- Segítség a források elemzéséhez – (Lap04)
- Felhasználható források jegyzéke (Lap 08)
- Részletes kronológia (Lap 09)
- Rövid életrajzok (Lap 10)
- Kiegészítő forrásanyagok (Lap 11)
- A tananyag készítői, közreműködők, támogatók (Lap 12)